

В. Л. Бурбела
здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

НОВІТНІ ДОКТРИНИ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Орієнтація на розвиток людини є ключовою рисою соціальної політики держави. Своєю чергою, християнська спільнота – активний учасник соціального життя, якісної інновації інститутів громадянського суспільства, розвитку в Україні демократичних засад, забезпечення панування верховенства права. Зрозуміло, що незважаючи на нелінійний характер розвитку новітніх християнських доктрин та уявлень про природу держави, вони здійснюють взаємний, перш за все, інформаційний та смисловий вплив.

Формулюючи насамперед, аксіологічну та смислову основу сучасної держави, новітні доктрини християнських церков детермінують пошук нових парадигм в межах державно-церковних відносин, сприяють налагодженню суспільної злагоди, розвитку міжконфесійного миру, формуванню системи духовних цінностей.

Стан наукової розробки проблеми. Досліджувана тематика віднайшла своє відображення в наукових публікаціях Б. Андрусишина, М. Бабія, І. Бальжика, С. Бліхара, С. Головащенко, Б. Гутіва, О. Волинець, І. Дахової, С. Кондратенка, А. Кузнецової, І. Ломачинської, І. Паньонка, І. Понкіна, С. Присухіна, Ю. Піха, О. Реєнта, Ю. Решетнікова, О. Саган, В. Ципіна.

Разом із тим, докорінна проблема вибудовування державно-церковних відносин обумовлює творчий та критичний аналіз новітніх доктрин християнських церков та їхній вплив на розвиток соціальної політики держави в умовах глобалізованої цивілізації.

Метою даної статті є аналіз новітніх доктрин християнських церков в контексті впливу на розвиток соціальної політики держави в умовах глобалізованої цивілізації.

Виклад основного матеріалу. У наш час, стратегія співпраці церкви і держави є цілеспрямованим і системним процесом. Це дозволяє розвивати духовність, формувати у людей толерантне ставлення один до одного та сприяє знаходженню ефективних форм і методів вирішення більшості проблем як соціального, так і релігійного характеру. Підвалини даної стратегії було закладено після завершення Другої світової війни, коли розпочалися процеси суттєвої модернізації християнських церков, які відбувалися на тлі поширення, особливо серед західних християн, універсалістських та екуменічних тенденцій.

У своєму сучасному вигляді екуменізм з'явився на початку ХХ ст. Як відомо, його ініціатором стали протестантські течії того часу. Слід зазначити, що витоки поняття «екуменізм» від грецької та латинської означають відповідно – «населена земля» і «вселенський». З цього видно, що в понятті присутня спрямованість на зближення, об'єднання і єдність [1, с. 96].

1948 року виникає Всесвітня рада церков у Амстердамі на яку була покладена місія стати керівним органом екуменічного руху. Того ж року ВРЦ ухвалює Декларацію про релігійну свободу, де було зафіксовано право людини сповідувати будь-яку релігію, вільно висловлювати власні релігійні переконання і створювати організації релігійного характеру [2, с. 187-189].

Вагоме місце у становленні екуменічного руху мав II Ватиканський Собор, що відбувся у 1962 – 1965 рр. та став визначальною подією в історії правовідносин Церкви і держави у ХХ ст. Саме під час його роботи було прийнято Декрет про екуменізм [3, с. 48]. Виходячи з тогочасних реалій, Католицька церква чи не вперше запропонувала розпочати діалог між представниками різних культур і релігій. Паралельно було прийнято енцикліку Папи Павла VI «Його церква», у якій можна знайти витоки католицької ідеї релігійної свободи та людського братерства.

Символічно, що саме на цьому Соборі, крім Декрету про екуменізм, було прийнято Декларацію про релігійну свободу – «*Dignitatis Humanae*» («Про людську гідність»). На думку знаного фахівця з філософії права М. Бабія, поява цієї Декларації виявилася знаковою подією у історії Католицької церкви, чітко окресливши її ставлення до проблем релігійної свободи. Саме тоді були започатковані кардинальні зміни у позиції Ватикану щодо прав людини, її свобод. Декларацію про релігійну свободу, як зазначав дослідник, вивела католицьке вчення про свободу совісті і релігії на один рівень із модерною Західною думкою щодо цих проблем [4, с. 124].

Центральне соборне рішення було зафіксоване у соборній конституції «Церква у сучасному світі», де у концентрованому вигляді було викладено основні засади оновленої доктрини католицької церкви, а саме:

– церква здатна усвідомити й розв'язати головні суперечності епохи, породжені протистоянням двох систем, через моральне оновлення

суспільства та пошуки шляхів соціального партнерства;

- головна роль духовенства має полягати саме в пастирстві, а не владі; активність вірян у суспільстві має набути нової якості, стати «мирянським апостолатом»;

- найвищою цінністю для Вселенської церкви має стати єдність у багатоманітності [5, с. 133].

Таким чином, церква відкинула концепцію інтегризму, прихильники якої прагнули до цілковитої клерикалізації усього життя суспільства і особистості, до верховенства Церкви над державою спочатку в окремих країнах, а потім у масштабах усього світу. Замість неї було проголошено і запроваджено реформістську концепцію, зміст якої полягає в розподілі верховенства та незалежності Церкви у духовних справах, а держави у світських. Проте і для Церкви, і для держави залишається спільне коло для діяльності – співпрацювати для досягнення блага для кожної особистості [6, с. 111].

Принагідно зауважимо, що під час Собору відбувся й виступ голови УГКЦ митрополита Й. Сліпого, який лише за кілька років до того вийшов на свободу з більшовицьких таборів. Всупереч цьому, митрополит був добре обізнаним з тими змінами, які відбувалися у світі, закликаючи до модернізації соціальної доктрини християнської церкви: «Церква має бути в першу чергу Церквою бідних, все має служити убогим. Її завданням під сучасну пору є дбати про соціальну справедливість і допомогти людству розв'язати соціальне питання» [7, с. 259].

Ключову роль у оновленні соціальної доктрини Католицької церкви відіграла постать папи римського з 1978 р. Іоана-Павла II. Продовжуючи розвивати ідеї, вперше висловлені під час II Ватиканського Собору, він наполягав на:

- практичному універсалізмі Вселенської церкви як центрі духовності та носії життєвої перспективи;

- відкритості християнства до сучасних суспільних проблем, їх аналізі та пошуку шляхів вирішення на засадах християнського віровчення та моральності;

- розвитку соціального вчення та активізації соціальної політики через церковне служіння; практичного розв'язання проблем взаємовідносин праці та капіталу, в основу якого було б покладено ідею соціального партнерства;

- існуванні зв'язку між політикою та мораллю, граничній моралізації суспільних проблем, універсалізації понять свободи та справедливості;

- єдності економічного, соціального, морального та духовного розвитку людства [5, 134].

Закріплення новітньої соціальної доктрини католицької церкви відбулося завдяки появі низки енциклік, зокрема: «*Laborem Exercens*»

(1981), де мова йшла про працю і людину, конфліктні ситуації, які можуть виникати між працею і капіталом, права робітників, духовний аспект праці. У 1987 р. з'явилася «*Solicitudo Rei Socialis*», у якій духовенство спробувало адаптувати християнське віровчення до соціально-економічних проблем характерних для людства наприкінці ХХ ст. Виключне значення, на наш погляд, мала енцикліка «*Centesimus Annus*» (1991) [8]. У ній порушувалися проблеми гідності людської праці, правового забезпечення власності, справедливої оплати праці, а також, ролі держави у забезпеченні соціальної стабільності. Важливим було й те, що папа засудив тоталітаризм, підкресливши підтримку церквою демократії та правової держави.

Сучасне християнство безкомпромісно засуджує будь-які прояви релігійного фанатизму, який становить загрозу фундаментальним основам державності як такої. Це є особливо важливим з огляду на те, що, як свідчить політична практика, нерідко він викликає зростання терористичних загроз. Отже, в умовах глобалізаційних процесів це явище все актуальніше впливає на стан нинішньої цивілізації, а в низці регіонів світу стало справжнім лихом для населення держав [9, с. 20].

Ідеї екуменізму продовжували залишатися актуальними і на зламі століть. Так, у 1999 р. у рекомендаціях, підготовлених Парламентською асамблеєю Ради Європи, йшлося про необхідність підтримки екуменічного руху, як явища, яке сприяє встановленню і підтримці міжрелігійного діалогу, а це, у свою чергу, надасть можливість долати ті упередженості та стереотипи, що викликають появу у світі релігійних конфліктів. У 2006 р., знову ж таки ПАРЄ видала резолюцію «Свобода слова і повага релігійних вірувань». У ній, так само, головний акцент було зроблено на бажаності міжкультурного та міжрелігійного діалогу, який, як відомо, є головною зброєю у арсеналі екуменічного руху.

Зважаючи на такі обставини, слід мати на увазі, що ефективність захисту прав людини і релігійної свободи у контексті екуменічних світових тенденцій, безумовно, залежить від особливостей та можливих змін у релігійній ситуації в українській державі. Насамперед, слід мати на увазі фактор поліконфесійності суспільства сучасної України, які унеможлиблює виокремлення однієї церкви або релігійного об'єднання, яке б мало претендувати на загальнонаціональний статус.

Розмаїття християнських напрямів, представлених в Україні є дуже серйозним викликом для екуменічного руху і його можливостей, особливо, беручи до уваги, що жодна з християнських конфесій на українських теренах також не від-

значається монолітністю. Тут мова йде про рівномірність присутності і впливу по всіх регіонах України. Звичайно, з урахування відчутної переваги православних громад, можна говорити про певний пріоритет православного віросповідання, проте, не слід забувати, що, не дивлячись на останні зрушення, у нас все ще не має єдиної православної церкви, визнаної всіма вірянами. Не слід також забувати і про динамічний розвиток громад протестантського спрямування, чималий вплив на розвиток суспільства мають і представники мусульманської общини.

Сучасна православна доктрина виходить з того, що право покликане бути проявом єдиного Божественного закону світобудови у соціальній і політичній сферах. Разом з тим, будь-яка система права, створена спільнотою людей, будучи продуктом історичного розвитку, обмежена і недосконала. Таким чином, православна Церква фактично прийшла до сучасного методологічного принципу, згідно з яким розрізняють право і закон, а останній проходить перевірку відповідності цінностям, в даному випадку не правовим, а більш високим – релігійним [10, с. 133].

Львівський дослідник В. Бліхар, цілком доречно, на наш погляд, звернув увагу на антропологічний аспект проблеми, зауваживши, що правильне розуміння людини, її аксіологічного виміру веде до побудови правильної моделі суспільства, яка, своєю чергою, уможливує правильне функціонування і церкви, і держави. Коли ж розуміння людини є викривлене, коли людину позбавляють її метафізичної гідності, у такому разі створюється модель суспільства, яка йде в розріз з аксіологічним порядком і людини, і всього, що є її середовищем існування. У такому викривленому світі ні церква, ні держава не можуть функціонувати на повну силу, відповідно до свого покликання [11, с. 59].

Основи соціальної концепції сучасного православ'я допускають, що закон за певних обставин перестає бути законом і, відповідно, не може виконуватися вірянами: «Коли людський закон повністю відкидає абсолютну Божественну норму, – йдеться у Соціальній доктрині Православної церкви, – замінюючи її на протилежну, він втрачає законну силу, перетворюючись на беззаконня, у які б правові одежі його не одягали» [12]. Таким чином, церква намагається не протиставляти себе правовій системі, а дати їй новий імпульс розвитку, залишаючись насторожі загальнолюдських цінностей, автономії людської особистості, гуманізму тощо.

Враховуючи це, церква як важливий соціально-етичний інститут, докладає максимум зусиль аби посилити вплив на усі сфери життя суспільства, а тому враховує основні цінності сучасного соціуму. Найактивніше це здійснюють

протестантські церкви, але від Другого Ватиканського собору значно оновлює свою політику католицизм (активне ставлення до світу, праці, власності, держави, гідність і свобода особи та ін.), від якого не відстає і православ'я, яке, хоча і менш інтенсивно, теж долучається до цих процесів [13, с. 176].

Крім того, новітня соціальна доктрина християнської церкви передбачає відмову від підтримки будь-яких політичних сил та від втручання у справи держави. Водночас, це зовсім не заважає реалізації різних форм соціальної активності, налагодженню ефективної взаємодії з органами влади різних рівнів в ім'я загального блага, особливо на терені організації та проведення миротворчих місій, благодійності, вирішення проблем соціального характеру, збереження культурних надбань, піклуванні щодо дотримання у суспільстві моральних норм. Слід констатувати, що синхронні дії різних за своєю природою влад, мають на меті однакові соціальні цілі, які спроможні збільшити результативність їх діяльності, мінімізувати конфліктний потенціал у суспільстві, зробити можливим встановлення миру у нашій країні.

З іншого боку, однією з популярних моделей державно-церковних відносин є сепараційна. Вже її назва натякає на те, що держава та церква мають бути повністю автономними суб'єктами, при чому держава повинна повністю відмовити від втручання у сферу, пов'язану з реалізацією прав на свободу совісті. Прикладом практичного втілення даної моделі є Сполучені Штати Америки. Натомість, коопераційна модель, поширена у Іспанії, Данії, Великій Британії тощо, допускає ситуацію, коли держава закріплює, зокрема і у правовий спосіб, привілеї однієї з конфесій.

Цілком слушною здається думка одеського дослідника Ю. Оборотова, який стверджував, що завдяки доктринальному оновленню, християнська церква перетворилася на значущу інстанцію морального контролю над соціальним життям, перестаючи бути лише інститутом влади, вона забезпечує необхідні умови реального руху задля досягнення християнського морального ідеалу. Своєю чергою це стане можливим лише через затвердження вищої цінності людського життя, осуд будь-яких проявів насильства, участь у зміцненні миру, у боротьбі за збереження навколишнього природного середовища [14, с. 170].

Таким чином, всупереч тому, що протягом останніх десятиліть спостерігається зростання секуляризаційних тенденцій, які набули глобального характеру, охопивши практично всі континенти та етноспільноти, незважаючи на їх конфесійну приналежність, християнська церква зберігає власні позиції. Її відокремлення від держави, не

потягнуло за собою відокремлення від суспільства і людини.

Більше того, у XXI ст. християнські цінності залишаються основою економічного та політичного лібералізму, громадянського суспільства та прав людини. Цьому, безперечно, сприяло суттєве доктринальне оновлення християнської церкви, яке дозволило їй прийняти виклики глобалізованого суспільства та адаптувати своє віровчення під вимоги соціальної політики провідних держав сучасного світу.

Висновки. На сьогодні можна спостерігати не лише актуалізацію релігійної ідеї, але й об'єктивізацію, інституціональне оформлення, що дозволяє забезпечити її поширення на усі без винятку модули соціальної практики. Свідоме чи несвідоме ігнорування релігійного фактору, ставить під сумнів здатність до глибокого пізнання соціально-політичних процесів та прогнозування їх подальших шляхів розвитку. З огляду на це, можна стверджувати, що, як і багато століть тому, християнська церква і її вчення відіграє істотну роль регулятора поведінки людей у соціумі та формуванні у них певної системи морально-етичних переконань.

Література

1. Кузнецова А. Теоретичні основи вивчення феномену християнського екуменізму. Наука. Релігія. Суспільство. 2013. № 4. С. 95–98. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86950/15-Kuznetsova.pdf?sequence=1>. (дата звернення: 15.11.2017).
2. Декларація про релігійну свободу. Документ Всесвітньої Ради Церков. Релігійна свобода і права людини. Т.3. Місія і прозелітизм. Львів : Свічадо, 2004. С. 187–189.
3. Волинець О. Християнські цінності в контексті сучасного етапу глобалізації. Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Філософія. 2012. Вип. 22 (2). №9/2. С. 46–50.
4. Бабій М., Присухін С. Свобода совісті та свобода релігії: концептуальна матриця католицької церкви. Юридична наука. 2013. № 2. С. 118–128.
5. Головащенко С. Історія християнства : курс лекцій. Київ : Либідь, 1999. 352 с.
6. Андрусішин Б., Бондаренко В. Держава, право і церква в новітній історії (XX – поч. XXI ст.). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2012. Вип. 20. С. 103–116.
7. Рудницька М. Невидимі стигмати : Товариство за Патріархальний Устрій Української Католицької Церкви. Рим-Мюнхен-Філадельфія, 1971. 552 с.
8. Centesimus Annus. URL: http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html (дата звернення: 15.11.2017).
9. Паньонко І., Ряшко О. Теоретико-правовий аналіз взаємовідносин держави і християнської релігії в «філософії права» Гегеля. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2018. Вип. 18. С. 17–23.
10. Бальжик И. А. Отношения государства и церкви : «симфония властей» : монография. Одесса

: Фенікс, 2015. 192 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11868/Balzshik_Print_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 15.11.2017).

11. Бліхар С. В. Державно-церковні відносини як експлікація дихотомії влади та суспільства у європейській філософії : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 516 с.

12. Соціальна доктрина Української православної церкви. URL: <http://orthodox.org.ua/page/sots%D1%96alna-kontsepts%D1%96ya> (дата звернення: 15.11.2017).

13. Піх Ю. А. Загальна характеристика секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 226 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/dissertation/2019/12559/dysertaciyna_robota_na_zdobuttya_naukovogo_stupenya_kandydata_yurydychnyh_nauk_pih_yuliyi_andriyivny.pdf (дата звернення: 15.11.2017).

14. Оборотов Ю. Традиції та новації в правовому розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 : Одеса, 2003. 370 с.

Анотація

Бурбела В. Л. Новітні доктрини християнських церков та їхній вплив на розвиток соціальної політики держави в умовах глобалізованої цивілізації. – Стаття.

У статті подається аналіз новітніх доктрин християнських церков в контексті впливу на розвиток соціальної політики держави в умовах глобалізованої цивілізації.

Наголошується, що стратегія співпраці церкви і держави є цілеспрямованим і системним процесом. Це дозволяє розвивати духовність, формувати у людей толерантне ставлення один до одного та сприяє знаходженню ефективних форм і методів вирішення більшості проблем як соціального, так і релігійного характеру. Підвалини даної стратегії було закладено після завершення Другої світової війни, коли розпочалися процеси суттєвої модернізації християнських церков, які відбувалися на тлі поширення, особливо серед західних християн, універсалістських та екуменічних тенденцій.

Звертається увага на те, що в умовах сьогодення можна спостерігати не лише актуалізацію релігійної ідеї, але й об'єктивізацію, інституціональне оформлення, що дозволяє забезпечити її поширення на усі без винятку модули соціальної практики. Свідоме чи несвідоме ігнорування релігійного фактору, ставить під сумнів здатність до глибокого пізнання соціально-політичних процесів та прогнозування їх подальших шляхів розвитку. З огляду на це, можна стверджувати, що, як і багато століть тому, християнська церква і її вчення відіграє істотну роль регулятора поведінки людей у соціумі та формуванні у них певної системи морально-етичних переконань.

Ключові слова: Божественний закон, громадянське суспільство, держава, екуменізм, лібералізм, релігійна свобода, поведінка людей, права людини, християнські цінності.

Аннотация

Бурбела В. Л. Новые доктрины христианских церквей и их влияние на развитие социальной политики государства в условиях глобализированной цивилизации. – Статья.

В статье представлен анализ новейших доктрин христианских церквей в контексте влияния на раз-

витие социальной политики государства в условиях глобализированной цивилизации.

Отмечается, что стратегия сотрудничества церкви и государства является целенаправленным и системным процессом. Это позволяет развивать духовность, формировать у людей толерантное отношение друг к другу и способствует нахождению эффективных форм и методов решения большинства проблем как социального, так и религиозно-го характера. Основы данной стратегии были заложены после окончания Второй мировой войны, когда начались процессы существенной модернизации христианских церквей, которые происходили на фоне распространения, особенно среди западных христиан, универсалистских и экуменических тенденций.

Обращается внимание на то, что в современных условиях наблюдается не только актуализация религиозной идеи, но и ее объективация, институциональное оформление, что позволяет обеспечить распространение этой идеи на все без исключения модусы социальной практики.

Ключевые слова: Божественный закон, гражданское общество, государство, экуменизм, либерализм, религиозная свобода, поведение людей, права человека, христианские ценности.

Summary

Burbela V. L. New doctrines of Christian churches and their influence on the development of social policy of the state in the context of globalized civilization. – Article.

The article presents an analysis of the latest doctrines of Christian churches in the context of the impact on the development of social policy of the state in the context of a globalized civilization.

It is noted that the strategy of cooperation between church and state is a purposeful and systemic process. This makes it possible to develop spirituality, to form a tolerant attitude towards each other in people and to find effective forms and methods for solving most problems of both social and religious nature. The foundations of this strategy were laid after the end of World War II, when processes of significant modernization of Christian churches began, which took place against the background of the spread, especially among Western Christians, of universalist and ecumenical tendencies.

Attention is drawn to the fact that in modern conditions there is not only the actualization of the religious idea, but also its objectification, institutional design, which allows to ensure the spread of this idea to all modes of social practice without exception.

Key words: Divine law, civil society, state, ecumenism, liberalism, religious freedom, human behavior, human rights, Christian values.